ΕΤΟΣ Γ΄. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 3 Μαρτίου 1913 ΑΡΙΘ. 115.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ Ζ΄.

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ

«Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα».

Ἔχομεν ἤδη ἐξηγήσει εἰς τὰς προηγουμένας ὁμιλίας ἡμῶν τὰς λέξεις ***«Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν»*** καὶ κατεδείξαμεν ὅτι *«Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν»* θὰ εἰπῇ: Εἶμαι τελείως πεπεισμένος, ἔχω πλήρη βεβαιότητα, πρῶτον, ὅτι ὑπάρχει Θεός, δεύτερον, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς, καὶ τρίτον ὅτι ὁ εἷς Θεὸς εἶναι ἄπειρος κατὰ πᾶσαν ἔννοιαν, εἶναι Πνεῦμα καθαρώτατον, ἀναλλοίωτος, αἰώνιος, πανταχοῦ παρών, καὶ τὰ πάντα πληρῶν. Σήμερον ἂς προχωρήσωμεν ἓν βῆμα ἐπὶ πλέον, καὶ ἂς ἐξηγήσωμεν τὴν λέξιν ***«Πατέρα»***.. *«Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα»*.

Λοιπὸν τί σημαίνει ἐν τῷ Συμβόλῳ ἡ λέξις αὐτη ***«Πατέρα;»*** Διὰ τῆς λέξεως ***Πατέρα*** τὸ ἱερὸν τῆς Πίστεως Σύμβολον ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς τὸ μυστήριον τῆς Παναγίας Τριάδος. Ὁ Θεὸς εἶναι εἷς· ἀλλ' ὁ εἷς οὗτος Θεὸς εἶναι τρισυπόστατος, εἶναι τρία πρόσωπα, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. «*Τρεῖς*, λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, *τρεῖς εἰσιν οἱ » μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, » καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσιν»*.

Λοιπὸν ἐν τῷ Θεῷ ὑπάρχουσι τρία πρόσωπα, οὐχὶ τρία ὀνόματα, τρεῖς ἐνέργειαι, τρεῖς τρόποι τοῦ θεωρεῖν τὴν Θεότητα, ἀλλὰ τρία πρόσωπα πραγματικὰ καὶ ἀληθῆ. Ὁ Πατὴρ ὁ ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς

γεννηθεὶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.

Ἀλλ' ἆρά γε τὰ τρία ταῦτα πρόσωπα ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, εἶναι διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων; Βεβαίως· διότι ἕκαστον ἔχει ἰδίαν προσωπικότητα· ὁ Πατὴρ εἶναι μόνον Πατήρ, ὁ Υἱὸς εἶναι μόνον Υἱός, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι μόνον Ἅγιον Πνεῦμα· «ἄλλη ἐστὶν ἡ » τοῦ Πατρὸς ὑπόστασις, ἄλλη τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄλλη τοῦ Ἁγίου Πνεύμα-» τος», ἀποφαίνεται τὸ Σύμβολον τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου.

Ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἔχει ἕκαστον ἰδίαν ὑπόστασιν, εἶναι ἕκαστον ἴδιον πρόσωπον, τίς εἶναι πρῶτος καὶ τίς τελευταῖος; Τίς ὁ μείζων καὶ τίς ὁ κατώτερος; Ὁ Πατὴρ ὁ ἀγέννητος εἶναι προγενέστερος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος; Ὁ Υἱὸς ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς εἶναι κατώτερος τοῦ Πατρός; Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον εἶναι κατώτερον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ; Ἄπαγε τῆς βλασφημίας! Αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, τὰ τρία πρόσωπα εἶναι κατὰ πάντα ἴσα. Καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἶναι αἰώνιοι, καὶ αἱ τρεῖς παντοδύναμοι, καὶ αἱ τρεῖς ἄπειροι καὶ αἱ τρεῖς ὕψιστοι! «*Κύριος ὁ Πατήρ, Κύριος ὁ Υἱός, Κύριον καὶ τὸ Ἅγιον » Πνεῦμα*». Ἕκαστον τῶν τριῶν προσώπων εἶναι Θεός· «*Θεὸς ὁ Πατήρ, » Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα*».

Ναί, ἀγαπητοί, εἶναι Θεὸς ὁ Πατήρ· *Πάτερ*, ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα ἐν τῇ θαυμασίᾳ ἐκείνῃ προσευχῇ αὐτοῦ, *Πάτερ,.... αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον » ἀληθινὸν Θεόν*».

Ναί, εἶναι Θεὸς ὁ Υἱός. Εἶναι «*φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ » Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁμοούσιος τῷ Πατρί*», ὅπως διδάσκει ἡμᾶς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως· εἶναι «*ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑπο-» στάσεως τοῦ Πατρός.... ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν » ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ*», ὅπως κηρύττει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Ναί, εἶναι Θεὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἶναι «*Κύριον, ζωοποιὸν » ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον » καὶ συνδοξαζόμενον, λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν*», ὅπως διδάσκει τὸ ἱερὸν τῆς Πίστεως Σύμβολον. «*Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον*, ψάλλει καὶ ἡ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, «*τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν » μὲν ἀεὶ καὶ ἔστι καὶ ἔσται, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε παυσόμενον, ἀλλ' ἀεὶ » Πατρὶ καὶ Υἱῷ συντεταγμένον καὶ συναριθμούμενον· ζωὴ καὶ ζωο-» ποιοῦν, φῶς καὶ φωτὸς χορηγόν, αὐτάγαθον καὶ πηγὴ ἀγαθότητος.... » Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φῶς καὶ ζωὴ καὶ ζῶσα πηγὴ νοερά· Πνεῦμα σοφίας· » Πνεῦμα συνέσεως, ἀγαθόν, εὐθές, νοερόν, ἡγεμονεῦον, καθαῖρον τὰ » πταίσματα· Θεὸς καὶ θεοποιοῦν, πῦρ ἐκ πυρὸς προϊόν, λαλοῦν, ἐνερ-» γοῦν, διαιροῦν τὰ χαρίσματα*».

Ἀλλὰ πῶς; Ἀφ' οὗ ὁ Πατὴρ εἶναι Θεός, ὁ Υἱὸς Θεὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπίσης Θεός, τοῦτο δὲν δεικνύει ὅτι ὑπάρχουσι τρεῖς Θεοί; Ἄπαγε τῆς βλασφημίας! Ἐν τῷ Θεῷ δὲν ὑπάρχει ἀριθμός. Εἶναι ὄντως τρία τὰ θεῖα πρόσωπα, ἐξ ἴσου ἅγια, ἐξ ἴσου παντοδύναμα, ἐξ ἴσου ἄπειρα, ἐξ ἴσου αἰώνια, ἐξ ἴσου ὕψιστα, ἐξ ἴσου θεῖα, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπάρ-

χει μία μόνη θεία φύσις, μία θεία οὐσία, ἥτις εἶναι ἁπλῆ καὶ ἀδιαίρετος, καὶ ὁλόκληρος ἐν ἑκάστῃ τῶν ὑποστάσεων, ὅπως ἡ ἡμετέρα ψυχὴ εἶναι ἀδιαίρετος καὶ ὁλόκληρος ἐν ἑκάστῳ τῶν μελῶν ἡμῶν, τὰ τρία ταῦτα θεῖα πρόσωπα, καίτοι εἶναι διακεκριμένα ἀπ᾽ ἀλλήλων, εἶναι ἐν τούτοις ἓν μόνον ὄν, μία θεία οὐσία, εἷς Θεός. «*Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες » ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ » τρεῖς ἕν εἰσιν*». «*Δεῦτε*, ψάλλει καὶ ἡ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, «*δεῦτε, λαοί, τὴν τρισυπόστατον Θεότητα » προσκυνήσωμεν, Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι· Πατὴρ γὰρ » ἀχρόνως ἐγέννησεν Υἱὸν συναΐδιον καὶ σύνθρονον, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἦν » ἐν τῷ Πατρὶ σὺν Υἱῷ δοξαζόμενον· μία δύναμις, μία οὐσία, μία Θεότης*».

Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Ὦ μυστήριον ἀνεξερεύνητον καὶ ἀκατάληπτον! Τὸ μυστήριον τῆς Παναγίας Τριάδος, Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, εἶναι μυστήριον, τὸ ὁποῖον ἀδυνατεῖ νὰ χωρίσῃ καὶ κατανοήσῃ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ἡ ἡμετέρα διάνοια εἶναι ἀσθενὴς καὶ πτωχή. Ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι εἰς κάθε βῆμα τὸ ὁποῖον ἐπιχειροῦμεν περιπίπτομεν εἰς πλάνας· «*λογισμοὶ » γὰρ θνητῶν πάντες δειλοὶ καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν*», λέγει ὁ σοφὸς Σολομών. Ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν, οὔτε τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ποδῶν ἡμῶν κείμενα, πῶς ἤδη θὰ δυνηθῶμεν νὰ κατανοήσωμεν τὸ μυστήριον τῶν μυστηρίων, τὸ μυστήριον δηλονότι τῆς Παναγίας Τριάδος. Διὰ νὰ ἐννοήσητε τὸ ἀδύνατον τοιούτου ἐγχειρήματος προσέξατε εἰς τὴν ἑπομένην διήγησιν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος περιεπάτει ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν παραλίαν καὶ προσεπάθει νὰ εὕρῃ τρόπον, ὅπως ἐξηγήσῃ τὸ μυστήριον τῆς Παναγίας Τριάδος. Αἴφνης ἐκεῖ ποῦ περιεπάτει συλλογισμένος βλέπει παιδίον, τὸ ὁποῖον μετὰ πολλῆς ἀγωνίας μετέφερε δι᾽ ἑνὸς ὀστράκου θαλάσσιον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἔχυνε μέσα εἰς μικρὸν λάκκον, τὸν ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ἠρώτησε τότε τὸ παιδίον τί ἔκαμνεν ἐκεῖ· θὰ μεταφέρω, ἀπήντησε τοῦτο ἀμέσως, ὅλον τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ μέσα εἰς τοῦτον τὸν μικρὸν λάκκον. Γελάσας ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος εἶπεν εἰς τὸ παιδίον ὅτι ζητεῖ πράγματα ἀπολύτως ἀδύνατα, διότι ἡ μὲν θάλασσα εἶναι ἀνεξάντλητος, ὁ δὲ λάκκος μικρός. Καὶ ὅμως, ἀπήντησε τὸ παιδίον, εἶναι εὐκολώτερον εἰς ἐμὲ νὰ ἐξαντλήσω ὅλην τὴν θάλασσαν καὶ νὰ περιορίσω αὐτὴν μέσα εἰς αὐτὸν τὸν λάκκον παρὰ εἰς σὲ νὰ ἐννοήσῃς τὸ ἀκατάληπτον τῆς Ὑπερουσίου Τριάδος μυστήριον. Εἶπε ταῦτα τὸ παιδίον καὶ ἀμέσως ἐγένετο ἄφαντον. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ἐνόησε τότε ποῖος ἦτο ὁ δοὺς τὸ μάθημα τοῦτο, καὶ ἔκτοτε ἀντὶ νὰ ζητῇ ὅπως ἐξηγήσῃ τὸ ὑπερφυὲς τῆς Ὑπερουσίου Τριάδος μυστήριον, ἤρχισε θερμότερον νὰ προσκυνῇ καὶ νὰ λατρεύῃ τὴν Παναγίαν Τριάδα.

Ἰδοὺ παράδειγμα ἄξιον μιμήσεως. Ἀντὶ καὶ ἡμεῖς νὰ ζητῶμεν νὰ κατανοήσωμεν τὰ ἀκατάληπτα, ἀντὶ νὰ ἀγωνιζώμεθα ὅπως εἰσδύσωμεν εἰς τὸ μυστήριον τῶν μυστηρίων, εἰς τὸ ἀπερινόητον δηλονότι μυστήριον τῆς Παναγίας Τριάδος, καὶ νὰ καθορίσωμεν πῶς ὁ εἷς Θεὸς εἶναι τρία πρόσωπα, καὶ πῶς τὰ τρία πρόσωπα τῆς Παναγίας Τριάδος εἶναι εἷς Θεός, ἂς ἀρκεσθῶμεν νὰ πιστεύωμεν τὸ μυστήριον ὅπως ἀπεκάλυψε καὶ

παρέδωκεν ἡμῖν τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ εὐλαβῶς ἂς προσκυνῶμεν τὸ μέγα καὶ προσκυνητὸν ὄνομα τῆς Παναγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος. Ἰδοὺ τὸ ἡμέτερον καθῆκον.

Ἐκτὸς τούτου ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος τὴν ἐπομένην μελέτην δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν νὰ κάμνωμεν: Ποῖος εἶναι ὁ χορηγήσας εἰς ἡμᾶς τὸ ζῆν; ὁ Πατήρ! Ποῖος ὁ ἐξαγοράσας ἡμᾶς ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς κατάρας; ὁ Υἱὸς κατελθὼν ἐκ τῶν Οὐρανῶν εἰς τὴν γῆν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν! Ἐκ τίνος ἀπορρέουσιν ὁ ἁγιασμός, ἡ Θεία Χάρις; Ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος! Λοιπὸν εἰς τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν Παναγίαν καὶ ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα χρεωστοῦμεν τὴν ἡμετέραν ὕπαρξιν, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καὶ τὸν ἡμέτερον ἁγιασμόν. Ἄλλαις λέξεσιν εἰς τὴν Παναγίαν Τριάδα ὀφείλομεν τὰ πάντα.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ πάντα ὀφείλομεν εἰς τὴν Παναγίαν Τριάδα διὰ τοῦτο ἐν πάσῃ προσευχῇ ἡμῶν, ἐν τῇ τελέσει τῶν θείων Μυστηρίων, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ τὸ μέγα ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐπικαλούμεθα. Καὶ τῷ ὄντι. πῶς ἀρχίζουν καὶ πῶς τελειώνουν αἱ προσευχαὶ ἡμῶν; Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸ ὄνομα δηλονότι τῆς Παναγίας Τριάδος. Εἰς ὄνομα τίνος ἀναπέμπεται ἡ δοξολογία; Εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος. «*Δόξα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ* » *Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι*». Εἰς ὄνομα τίνος τελεσιουργοῦνται τὰ μυστήρια τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας; Εἰς τὸ ὄνομα τῆς Παναγίας Τριάδος. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βαπτιζόμεθα καὶ λαμβάνομεν τὴν σφραγῖδα τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ ἁγίου Μύρου. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στεφόμεθα ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Γάμου. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαμβάνομεν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Μετανοίας. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαμβάνομεν τὴν ἴασιν τῶν ἀσθενειῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Εὐχελαίου. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χορηγεῖται εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἡ δύναμις τοῦ τελεῖν τὰ θεῖα Μυστήρια διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης.

Λοιπὸν παρὰ τῆς Παναγίας Τριάδος λαμβάνομεν πᾶν δώρημα τέλειον. Εἰς τὴν Παναγίαν Τριάδα ὀφείλομεν τὰ πάντα. Παρὰ τῆς Παναγίας Τριάδος δὲ ἀπεκδεχόμεθα καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Τὴν Παναγίαν λοιπὸν Τριάδα ἂς ἐπικαλώμεθα πάντοτε καὶ ἐν παντί. Τὴν Παναγίαν Τριάδα ἂς δοξολογῶμεν καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ ἀναφωνοῦντες. «*Δόξα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύ-* » *ματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*». Ἀμήν.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ Γ΄.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΕΝ ΤΗ ΑΓ. ΓΡΑΦΗ.

Εἴδαμεν, ἀγαπητοί, εἰς τὴν προηγουμένην Διδαχὴν πότε μεταχειριζόμεθα τὰς λέξεις *λειτουργῶ* καὶ *λειτουργία*, ὁμιλοῦντες διὰ πράγματα ἐκτὸς τῆς σφαίρας εὑρισκόμενα τῆς θρησκευτικῆς, καὶ τί μὲ ταύτας ἐννοοῦμεν. Εἴπαμεν, ὅτι τὰς μεταχειριζόμεθα συχνάκις, προκειμένου περὶ σχολείων, περὶ καταστημάτων, περὶ μηχανῶν, περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, περὶ τῶν νόμων ἑνὸς κράτους, καὶ περὶ τῶν ὁμοίων πραγμάτων, καὶ ἐννοοῦμεν τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἐνέργειαν τοῦ ἰδιαιτέρου των σκοποῦ. Καὶ εἴπαμεν ἐν τέλει ὡς πρακτικὸν συμπέρασμα τοῦ λόγου μας, ὅτι εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν κοσμικῶν λειτουργιῶν, τῶν ἀναφερομένων δηλαδὴ εἰς τὸν πρακτικὸν καὶ ὑλικόν μας βίον, ὀφείλει νὰ φιλοτιμῆται ἕκαστος ἐκ τῶν πατριωτῶν του νὰ κάμνῃ τὸ ἰδιαίτερόν του μέρος μὲ ὅλον τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν πρὸς τὴν ὠφέλειαν αὐτοῦ καὶ τῆς Πατρίδος. Σήμερον δὲ θὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς *λειτουργίας* ὑπὸ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει αὕτη εἰς τὰ θεόπνευστα βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶνε δυστυχῶς ἀπίθανον τινὲς ἐκ τῶν ἀκροατῶν μου, ἕνεκα τῆς λυπηρᾶς ἀπαιδευσίας, νὰ μὴ ἠξεύρουν παντελῶς τί εἶναι ἡ Ἁγία αὕτη καὶ Ἱερὰ Γραφή, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀσυγχώρητον νὰ μὴ γνωρίζῃ πᾶς Χριστιανός, ἔστω καὶ παντελῶς ἀγράμματος, θὰ σᾶς εἴπω εὐχαρίστως δύο λέξεις σχετικάς, διὰ νὰ τὰς ἔχετε ὑπ᾽ ὄψιν ὅταν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς θὰ ἀναφέρω εἰς τοὺς λόγους τούτους τὸ λατρευτόν μας τοῦτο ὄνομα. Διότι ἡ πρώτη καὶ κυρία βάσις τῶν διδαχῶν τῶν κηρύκων τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή. Ἐπειδὴ τί εἶναι αὕτη; Εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, εἶναι δηλαδὴ ὁ λόγος τὸν ὁποῖον ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς μᾶς ἐφανέρωσε διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ψυχικήν μας σωτηρίαν. Πῶς δὲ μᾶς ἐφανέρωσεν αὐτὸν ὁ πάνσοφος Θεός; Μέσῳ τῶν Ἁγίων Προφητῶν, μέσῳ τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τέλος διὰ μέσου τῶν ἱερῶν του μαθητῶν καὶ Ἀποστόλων. Πῶς ἀκριβῶς δέ; Οἱ Προφῆται, ἄνδρες ἱεροὶ καὶ ἅγιοι, ἐνεπνεύσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἔγραψαν

τὰ ἱερὰ βιβλία, τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ λέγονται προφητικά. Ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ Μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁδηγούμενοι καὶ οὗτοι, συνέγραψαν τὰ ἰδικά των ἅγια καὶ ἱερὰ βιβλία, ἤτοι τὰ Εὐαγγέλια καὶ τὰς ἐπιστολάς των καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου. Ἐκεῖνα δὲ καὶ ταῦτα, ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα τῆς θεοπνευστίας, ὁμοῦ μὲ μίαν ἢ μὲ δύο λέξεις ὀνομάζονται ἡ Βίβλος, ἢ ἡ Διαθήκη, ἢ ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Γραφή. Καὶ ἐπειδὴ βεβαίως δὲν ἐγράφησαν εἰς μίαν ἐποχήν, ἀλλ' ἄλλα μὲν πρὶν ἔλθῃ ὁ Χριστός, καὶ τὰ λοιπὰ μετὰ Χριστόν. Διὰ τοῦτο πάλιν χάριν εὐκολίας καὶ πρὸς συντομίαν ὠνομάσθησαν κοινῶς. Παλαιὰ μὲν Διαθήκη (Π. Δ.) τὰ παλαιά, τὰ πρὶν Χριστοῦ, αἱ προφητεῖαι, τὰ συγγράμματα τῶν Προφητῶν. Νέαν δὲ ἢ Καινὴν Διαθήκην (Ν. ἢ Κ. Δ.) τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, αἱ ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἡ θεία Ἀποκάλυψις. Καὶ ἐκεῖνα μὲν τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περιέχουν τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ὁ προνοητὴς Θεὸς ἠθέλησε νὰ ἀποκαλύψῃ, ἤτοι νὰ φανερώσῃ εἰς τοὺς πρώτους ἀνθρώπους καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸν ἐκλεκτὸν αὐτοῦ λαόν, τοὺς Ἰουδαίους. Τὰ δὲ βιβλία τῆς Καινῆς ἢ Νέας Διαθήκης περιλαμβάνουν τὸν βίον τοῦ Σωτῆρός μας, τὰ θαυμάσιά του ἔργα, καὶ τὴν θείαν του διδασκαλίαν, ὡς τὴν ἐκήρυξεν ὁ ἴδιος ἐνώπιον τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὅπως τὴν παρέλαβαν καὶ τὴν ἐξέθηκαν συντόμως εἰς τὰ συγγράμματά των οἱ Μαθηταί του καὶ Ἀπόστολοι.

Καὶ εἰς ἄλλας μὲν διδασκαλίας, ὡς καὶ ὀλίγον παρακάτω εἰς τὴν παροῦσαν ὁμιλίαν θὰ λάβω ἀφορμὴν πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν λεγομένων μας νὰ ἀναφέρω ὀνομαστικῶς βιβλία ἱερὰ ἐκ τῆς Καινῆς ἢ Νέας Διαθήκης, καὶ τότε βέβαια, ἐξ ὅσων εἴπαμεν ὀλίγων ἀνωτέρω περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, ἐλπίζω νὰ καταλαμβάνετε περὶ τίνος θὰ πρόκειται ὁ λόγος. Τόρα δὲ ἀνάγκη, σύμφωνα μὲ τὸν σκοπόν μας εἰς τὴν ὁμιλίαν ταύτην, ἀνάγκη, λέγω, νὰ μὴ παραλείψω καὶ τὴν λεπτομέρειαν αὐτήν, ἡ ὁποία, ὡς θὰ ἴδητε, δὲν εἶναι περιττὴ διόλου. Ὅτι δηλαδὴ τὰ πρῶτα κατάπρωτα βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦτο καὶ λέγονται ἰδιαιτέρως Πεντάτευχος, ὅπερ δηλοῖ πεντάβιβλον, τὰ ἔγραψεν ὁ Μωϋσῆς, ὁ μέγας οὗτος προφήτης, καὶ νομοθέτης, καὶ ἐλευθερωτὴς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὴν φοβερὰν δουλείαν τῆς Αἰγύπτου. Εἰς ἓν λοιπὸν ἀπὸ τὰ πέντε ταῦτα βιβλία τοῦ θεόπτου Μωϋσέως, καὶ ὡρισμένως εἰς τὸ οὕτω πως λεγόμενον βιβλίον του τῶν Ἀριθμῶν ἀναφέρει οὗτος (Ἀριθμ. 8, 22), ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀαρών, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ἀρχιερεύς τῶν Ἰουδαίων ἀνέθεσεν εἰς τοὺς Λευΐτας νὰ *λειτουργῶσι τὴν λειτουργίαν* αὐτῶν εἰς τὴν Σκηνὴν τοῦ Μαρτυρίου. Ἰδοὺ λοιπόν, ἀγαπητοί, αἱ λέξεις αὗται, τῶν ὁποίων τὰς ἐννοίας εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ εἰς τοὺς συγχρόνους εἴδαμεν εἰς τὰς προηγουμένας δύο ὁμιλίας, ὅτι ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, καὶ δὴ πρῶτον εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Τί δὲ ἐννοεῖ ἐδῶ ἡ φράσις αὕτη *λειτουργῶ λειτουργίαν*; Ἐπειδή, ἀγαπητοί, τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν ταύτην τῶν ἱερέων τῶν Ἰσραηλιτῶν σχετίζονται μὲ τὴν Χριστιανικήν μας λειτουργίαν, ὅπως ἡ προφητεία μὲ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς, ἢ ὅπως ἡ αὐγὴ μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἢ ἀκόμη ὅπως ὁ τύπος

μὲ τὴν οὐσίαν, ἢ τέλος τὸ ἡμιτελὲς μὲ τὸ τέλειον, καὶ ἐπειδὴ βραδύτερον θὰ γίνῃ λόγος ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς ἰδικῆς μας Λειτουργίας, ὅπως τὴν ἐννοεῖ καὶ ἐκτελεῖ αὐτὴν ἡ Ὀρθόδοξός μας Ἐκκλησία, τούτου ἕνεκα δὲν θεωρῶ διόλου περιττόν, τὸ ποῖον; Νὰ κάμω μίαν σύντομον ἐπιθεώρησιν τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας, καθὼς τὴν βλέπομεν κατὰ θείαν προσταγὴν ὠργανωμένην εἰς τὰ γνωστά μας ἤδη βιβλία τοῦ προφήτου Μωϋσέως. Καὶ πρῶτον πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι *Σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου*, ἢ ἁπλῶς *Σκηνή*, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Λευῖται, ὅπως προανεφέραμεν ἐδῶ, *ἐλειτούργουν τὴν λειτουργίαν αὐτῶν*, ἐλέγετο ὁ κινητὸς ναὸς τῶν Ἰουδαίων, τὸν ὁποῖον ἀντὶ κτιστοῦ τοιούτου εἶχαν κατ' ἀνάγκην ὅσα ἔτη, καὶ ἦσαν ταῦτα σαράντα ὅλα χρόνια, περιεπλανῶντο εἰς τὴν ἔρημον, ὡς ἐνθυμοῦνται ἴσως ὅσοι ἐδιδάχθησαν εἰς τὸ σχολεῖον τὴν Ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀφοῦ δὲ οὗτοι οἱ Ἰσραηλῖται, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὅστις διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα Μωϋσέα, ἀφοῦ λέγω, ἐκυρίευσαν οἱ Ἰσραηλῖται τὴν *γῆν τῆς ἐπαγγελίας*, ἥτις μετὰ ταῦτα ὠνομάσθη Παλαιστίνη καὶ Ἰουδαία, καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐδῶ ὁριστικῶς, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιαιτέραν περὶ τούτου πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἔκτισε μετὰ καιρὸν ὁ περίφημος τῶν Ἰουδαίων βασιλεύς, ὁ σοφὸς Σολομών, τὸν Ναὸν ἐκεῖνον, ὅστις ὠνομάσθη ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ ἱδρυτοῦ Ναὸς τοῦ Σολομῶντος, καὶ ὅστις ἀπετέλει τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν τῶν Ἰουδαίων κέντρον, ἀπαράλλακτα ὅπως ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ὁ ὡραιότατος Ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρξε καὶ εἶναι πάντοτε τὸ ὄνειρον καὶ ὁ πόθος ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὸν Ναὸν λοιπὸν αὐτὸν τοῦ Σολομῶντος, ὅστις διεδέχθη ἐν καιρῷ τὴν *Σκηνὴν τοῦ Μαρτυρίου*, τὸν πρῶτον τοῦτον Ἰουδαϊκὸν ναόν, ἔκαμνον οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰσραηλιτῶν τὰ ἱερατικὰ καθήκοντά των, βοηθούμενοι εἰς ταῦτα ὑπὸ τῶν Λευϊτῶν, οἵτινες ὑπηρέτουν ὡς οἱ διάκονοί των. Ποῖα δ' ἦσαν τὰ καθήκοντα τῶν ἱερέων τούτων καὶ πῶς τὰ ἐξετέλουν; Ἀξίζει νὰ δοθῇ μία τοιαύτη πληροφορία, ἵνα τὴν ἔχητε ὑπ' ὄψιν ὅταν θὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν καθηκόντων καὶ τῶν ἔργων τῶν ἰδικῶν μας ἱερέων. Καὶ πρῶτον πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὅπως εἰς ἡμᾶς τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ὑπῆρχον, κατὰ θείαν ἐντολήν, ἰδιαίτερα πρόσωπα τὰ ὁποῖα ὤφειλαν νὰ ἐκτελοῦν τὴν θείαν λατρείαν, ἥτις καὶ αὕτη ἐβασίζετο εἰς θεῖον νόμον. Τὰ πρόσωπα αὐτά, ἤτοι οἱ Κληρικοὶ τῶν Ἰουδαίων, μὲ ἰδιαιτέραν ἐπίσημον τελετὴν καθιερούμενοι εἰς τὴν ἱερατικήν των ἰδιότητα, διεκρίνοντο εἰς τρεῖς βαθμοὺς σύμφωνα μὲ τὰ τρία μέρη τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅστις, ὡς εἴπομεν, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ναὸς τῶν Ἰουδαίων. Πρῶτος δὲ καὶ ἀνώτερος βαθμὸς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἱερατείου ἦτο τοῦ Ἀρχιερέως, ὅστις ὠνομάζετο καὶ *Μέγας* καὶ *Ἄκρος*, καὶ ἔπρεπε νὰ κατάγεται ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν οἰκογένειαν τοῦ Ἀαρών, ἀδελφοῦ ἀγαπητοῦ τοῦ Μωϋσέως. Τὰ δὲ καθήκοντα αὐτοῦ ἦσαν ὅμοια σχεδὸν μὲ τὰ τῶν ἱερέων· καὶ μόνον εἶχεν ἰδιαίτερον καθῆκον καὶ δικαίωμα νὰ ἐμβαίνῃ μόνος αὐτὸς μίαν φορὰν τὸ ἔτος εἰς τὰ *Ἅγια τῶν Ἁγίων*, τὰ ὁποῖα ἦσαν τὸ ἱερώτερον σημεῖον τοῦ Ναοῦ, ὅπως εἶναι τοῦ Ναοῦ τοῦ ἰδικοῦ μας τὸ Ἱερὸν ἢ Ἅγιον Βῆμα. Ἐδῶ δὲ τότε ὁ Ἀρχιερεὺς ἔκαμνε τὸν λεγόμενον *ἐξιλασμὸν* κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ὁμωνύμου ἑορτῆς, ἔκαιε δηλαδὴ θυμίαμα μὲ τὸ

χρυσοῦν θυμιατήριον, καὶ ἐράντιζε τὸ *ἱλαστήριον* μὲ τὸ αἷμα τῶν θυσιασθέντων μοσχαρίων καὶ κριῶν «ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων», ὅπως γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ἑβρ. 9, 7). Δεύτερος ἱερατικὸς βαθμὸς τῶν Ἰουδαίων ἦτο ὁ τοῦ ἱερέως, ὅστις καὶ οὗτος ἔπρεπε νὰ εἶνε γνήσιος ἀπόγονος τοῦ Ἀαρών, καὶ νὰ μὴ ἔχῃ ἐλάττωμα κανὲν μήτε ἠθικὸν μήτε σωματικόν, νὰ φέρῃ δὲ στολὴν ἰδιαιτέραν, ὅπως ἰδιαιτέραν τοιαύτην εἶχε καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ ὁ βαθμὸς τῶν Λευϊτῶν. Τὰ καθήκοντα δὲ τούτων, τῶν ἱερέων, οἱ ὁποῖοι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπαμεν, ἐβοηθοῦντο εἰς αὐτὰ ὑπὸ τῶν Λευϊτῶν ὡς τῶν διακόνων των, ἦσαν τὰ ἑξῆς. Προσέφεραν δηλαδὴ τὰς *θυσίας* τῶν εὐλαβῶν Ἰουδαίων, αἱ ὁποῖαι ἢ ἦσαν ἀπὸ ζῷα, καὶ τότε τὰς ὠνόμαζαν *αἱματκτάς*, ἤτοι αἱματηράς, ἢ συνίσταντο ἐξ ἄλλων *δώρων*, ἤτοι ἐξ ἐλαίου, ἅλατος, λιβανωτοῦ ἢ θυμιάματος, οἴνου καὶ τότε πάλιν ἐλέγοντο αὐταὶ *ἀναίμακτοι* θυσίαι. Προσεφέροντο δὲ αἱ θυσίαι αὗται ἢ διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεὸν διὰ τὰς εὐεργεσίας του, ἢ διὰ νὰ δηλώσουν τὴν μετάνοιαν αὐτῶν διὰ τὰς ἁμαρτίας των, ἢ διὰ νὰ ζητήσουν τοῦ Θεοῦ τὴν εὔνοιαν, τῆς ὁποίας τὴν ἀνάγκην ᾐσθάνοντο εἰς τὸν καθημερινόν των βίον, ἢ μὲ μίαν λέξιν χάριν τῆς ψυχικῆς αὐτῶν ἐξιλεώσεως. Ἄλλο δὲ καθῆκον ἱερατικὸν ἦτο τὸ *θυμίαμα*, τὸ ὁποῖον ἔκαιον οἱ Ἰουδαῖοι ὡς σημεῖον τῆς δεήσεως πρὸς τὸν Θεόν. Ἄλλο σπουδαῖον ἔργον τοῦ ἱερέως ἦτο νὰ εὐλογῇ τὸν λαὸν μὲ τὰς ἑξῆς ὡραίας λέξεις, αἱ ὁποῖαι ἐνθυμίζουν τὴν παρομοίαν ἰδικήν μας εὐλογίαν. «Εὐλογῆσαί σε, ἔλεγεν ὁ ἱερεύς, εὐλογῆσαί σε Κύριος καὶ φυλάξαι σε. Ἐπιφάναι Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σὲ καὶ ἐλεῆσαί σε. Ἐπάραι Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σὲ καὶ δῴη σοι εἰρήνην (Ἀριθμ. 6, 23). Ἄλλαι δὲ τέλος ὑπηρεσίαι τῶν ἰδίων ἱερέων ἦσαν ν' ἀνάπτουν καθ' ἑσπέραν τὰς λυχνίας τοῦ Ναοῦ, ν' ἀλλάσσουν κάθε Σάββατον τοὺς λεγομένους *ἄρτους τῆς προθέσεως*, νὰ προσκαλοῦν τὸν λαὸν εἰς προσευχὴν μέσῳ τῶν σαλπίγγων, νὰ ἑρμηνεύουν τὸν νόμον τὸν Μωσαϊκόν, ἤτοι τὴν Πεντάτευχον, καὶ νὰ διδάσκουν τὸν λαὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἰδοὺ λοιπόν, ἀγαπητοί, τί ἐλέγετο μεταξὺ τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, *Λειτουργία*. Τί δηλαδή; Ἡ ἐκτέλεσις τῶν καθηκόντων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἱερατείου. Τὴν αὐτὴν δὲ ἔκφρασιν μεταχειρίζεται καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη εἰς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ, ὅπου γίνεται λόγος διὰ τὴν ἱερατικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ζαχαρίου, τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου. Ἀφοῦ, λέγει, ἐτελείωσαν αἱ ἡμέραι (ἡ ἑβδομὰς) τῆς *λειτουργίας* αὐτοῦ (τοῦ Ζαχαρίου) εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀνεχώρησεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ (Λουκ. 1, 23). Καὶ τοῦτο μέν, ἀγαπητοί, σημαίνει ἡ *λειτουργία* εἰς τὴν Π. Δ. καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἤτοι τὴν ἱερατικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ· τί δὲ φανερώνει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν τοῦτο θὰ ἐξετάσωμεν εἰς ἄλλην ὁμιλίαν.